

ורכב מאמינים

עלון שבועי מבית בני אמונים

מאוצרות אמונים

פניני אמן ותפלה בפרשה

ראת שמים בידי שמים, הכיצד?!

"ויקרא משה להושע בן נון יהושע" (יג טו)
"התפלל עליו: י-ה יושיעך מעצת מרגלים" (רש"י ע"פ סוטה דל ב)

תמהו המפרשים: כיצד הועילה תפלת משה על יהושע להנצל מעצת המרגלים, הלא הבחירה בין טוב לרע אינה מסורה בידי שמים אלא בידי האדם. וכמאמר חכמים (ברכות לג ב): "הכל בידי שמים חוץ מייאת שמים". ובשלמא כאשר מתפלל האדם על עצמו לבל יחטא, עצם העבודה שהוא מבקש זאת מסמלת את בחירתו בטוב, אך כאשר מתרחק מהרע מכת תפלת אחרים, הרי זאת סתירה לכת הבחירה?

פרש רבי יהודה לייב עדיל המגיד מסלונים:

אכן, תפלת אחרים אינה יכולה למנוע מאדם שברע אכן להפגע מן החטא, אולם היא יכולה להועיל לאדם שאינו מענין לחטא, לבל יגורר למצב שיגרם לו לחטא. כפי שארע למרגלים, שפחדם מגויי הארץ גרם להם לחטא.

באופן נוסף פרש רבי יוסף חיים מבגדד:

תפלה אינה מועילה לאדם החוטא בודעו, אולם יש בכהה להועיל במקרה שהיצר מטעה את האדם לחשב על עברה שפכיכול מצוה היא. כפי שהיה אצל המרגלים שהתפתו להוציא דבת הארץ רעה, בחושכם שבכף יגדל שכם של ישראל, שחרף הפחדותיהם: בטרחו בה' ויעלו לכבש את הארץ.

עוד באר המו"ח חקמה:

אכן תפלת משה היתה מנגדת לבחירה החפשית שנתנה לאדם, אף אין בכף כל קשי. לפי שמשה ויהושע נתעלו למדרגה שפבר נטלה מהם הבחירה החפשית.

המחש"א ברכות יא א"י ה"ס ברכות ס"ב; י"ג והוציא סוטה לד ב; ע"פ חקמה הקדמה לחמש שמות

הבא להתפלל - מסייעים בידו

"ויקרא משה להושע בן נון יהושע" (יג טו)
"התפלל עליו: י-ה יושיעך מעצת מרגלים" (רש"י).

מפני מה התפלל משה רק על יהושע ולא על יתר המרגלים, הלא "אותה שעה כשרים היו" (רש"י לעיל פס' ב)? פרש החיד"א:

רבי שלמה אסתרונ פרש כי משה לא התפלל על יהושע שלא יגורר אחר צעת המרגלים, שכן בהכירו בגדלותו הוא לא חשב להועיל להם. תפלתו היתה רק שינצל ממקמם ולא יכרעוהו כאשר יביע את מחאתו כנגד עצתם. על פי זאת מובן מפני מה לא הצריך להתפלל על כלב, שכן ידוע (רש"י להלן ד' טו) שאף שכלב לא הסכים לעצת המרגלים, הוא הסתיר דעתו מחבריו ולפיכך לא הסתכן בהתנגדותו.

באופן אחר פרש האדמו"ר רבי יצחק מוורקא:

משה התפלל רק על יהושע לאחז שובכב לראות כי

'אמן' אחת ראיה - שוה הכל!

"ויאמרו אל כל עדת בני ישראל לאמר הארץ אשר עברנו בה לתור אתה טובה הארץ מאד מאד" (יז ט)

בעלות רבי מנחם מנדל מוויטבסק לארץ הקודש אמר: כל זמן שהייתי בחוץ לארץ הייתי משתוקק להתפלל תפלה אחת כראוי לפני בורא העולם. עתה כשבאתי לארץ הקודש והתקמתי כתוצאה מאוירה המחפיים (ראה ב"ב קנה ב), נוכחתי לדעת שלהתפלל תפלה משלמת זהו דבר בלתי אפשרי, ולואי שאזכה לענות ולו אמן אחת כראוי.

ואכן, כבר אמר אחד מהקדושים, שאם היה יודע שיענה בכל ימי חייו ולו אמן אחת כראוי - לא היה דואג כלל.

'כי מכבדי אכבד'

"עד אנה ינאצני העם הזה ועד אנה לא יאמינו בי" (יד א)

כתב בנו בחי' (שמות ד' א): העונה אמן כראוי, הרי הוא מכבד את השם יתברך באמת, ועליו נאמר (שמואל א' ב' ל): "כי מכבדי אכבד". וכך מי שאינו נוהר במלת אמן לכוון בכל כחו וזנותו, הרי זה מבהא את השם יתברך, ועליו הכתוב אומר (ס"ט) "ובני קליו".

מקור הדברים הוא בספר הזהר (ע"פ ר"ה א). ובאר שם הרמ"ז שפינו שדבר קל הוא לכוון בעגית אמן, נחשב המולול בכף למבהא ה' וסופו שינחל בו זקלון - מדה כנגד מדה.

וכך כתב רבי יעקב קטינא מחוסט בספרו 'דחמי האב' (אות ט):

"להזהר מאד בעגית אמן, כי מה יענה ליום פקדה כשישאלוהו: למה לא עגית אמן, וכי מה עבודה היא?! ועל זה בא הרמז (תהלים פ"ז): 'מלא פניהם קלון' - סופי תבות אמן".

רמז לדברים אלו הביא רבי יעקב דב מרומרשטיין יו"ר 'בני אמונים' מהפסוק שלפנינו: "עד אנה ינאצני העם הזה" - ראשי תבות בגימטריה 'אמן', "ועד אנה לא יאמינו בי" - עד מתי יזלזלו בעגית אמן, שכפי שנתבאר, המולול בה הוא כמנאץ חס ושלום כלפי מעלה.

מבין כל המרגלים, רק יהושע התפלל טרם יציאתו שלא יפשל בשליחותו. וכפי שנרמז בשמו: 'הושע' - שעל כל דבר היה מבקש: 'הושע נא', וכיון שכלל הוא בדינו: "בא לטרה - מסייעין אותו" (שבת קד א), לפיכך סיע לו משה בתפלתו.

החסידי הנודע רבי אהרן וולדן בעל 'שם הגדולים החדש' הוסיף כי יתכן שלכף התפון יונתו בתרגומו: "יכדי חמא משה ענותנותיה קרא משה להושע בר נון יהושע".

כלומר: מתוך שראה בענותנותו שלא סמך על צדקותו, אלא נשא תפלה לבל יפשל בשליחותו, עמד משה והתפלל גם הוא עליו.

באופן נוסף באר רבי משולם זוסיא מטשורנוביל:

מלכתחלה חשב משה כי מחובתם של המרגלים, שהיו מנשיאי ישראל, לעמד בנסיין בעצמם, ובשעת קשי - להסתיע בתפלה על קברי האבות. כפי שאכן נהג כלב בן יפנה (סוטה לד ב), אולם כפי שתרגם יונתן, כשראה משה את ענותנותו של יהושע, הבין כי יתביש להראות פניו בקברי האבות, ולפיכך התפלל עליו בעצמו.

'חל קדומים': אהל יצחק' השמטות אות יט; 'מסעי'הם' למוצאי'הם' עמ' סז

'הושע' כנגד 'הושע'

"ויקרא משה להושע בן נון יהושע" (יג טו)

"התפלל עליו: י-ה יושיעך מעצת מרגלים" (רש"י ע"פ סוטה דל ב)

אמר האמרי אמת:

בשונה מיהושע שנושע מעצת המרגלים כתוצאה מתפלת משה לה' ומבלי שהצריך להזכיר זכות אבות, כלב הצריך להתפלל על קברי האבות בחברון כדי להנצל. ואף אנו בכל תפלותינו אנו מקדימים להזכיר זכות אבות מלבד בתפלה הנאמרת במקום סכנה, שבה אנו מבקשים בלשון 'הושע', כרמז לתפלתו שבה לא הזכיר זכות אבות. וכפי ששינונו (ברכות כ"ב א): "המהלה במקום סכנה מתפלל כפי תפלה קצרה, אומר: הושע השם את עמך, את שארית ישראל, בכל פרשת העבור [אפלו בשעה שפורשים לעברת] יהיו צרכיהם לפניך".

אמרי אמת תרע"ו

המרגלים הביאו את הפחיתים שבשבטת המינים

"ויכרתו משם זמורה ואשכול ענבים אחד וישאיהו במוט בשנים ומן הרמנים ומן התאנים" (יג כ)

מפני מה הביאו המרגלים דוקא פרות אלו?

פרש רבי אברהם יצחק שיינ' ר"מ ביישיבת תפארת ירושלים' שפסקטון איילנד:

אמרו חכמים (ברכות מא א, ע"פ רש"י ד"ה ופליגא) שאדם המתכונן לאכל שני סוגי פרות משבטת המינים עליו להקדים ולברך על הפרי שהקדימה התורה למנות בפסוק המפורט את שבטת המינים שנתבחה בהם ארץ ישראל.

זאת משום שהפסוק מונה אותם לפי סדר חשיבותם. סדר המנין בתורה הוא: חטה, זית, שעורה, תמר, לפן, תאנה ורמון (דברים ח' ה); ברכות ס"ב ב; תוספות פ"ה ד"ה ז).

המרגלים בקשו לדבר בגנות הארץ ופחותיה, וכפי שפרש רש"י על אתר: "שם שפריה משנה - כך עמה משנה". לפיכך מבין שבטת המינים שהשתבחה בהם ארץ ישראל, בחרו להביא דוקא את שלשת הפרות הפחיתים ביותר בסדר האמור.

'ברכת איש'

תפלה בזמנה - זכות שהיא חובה

אמרו חכמים (אכ"ר פתיחתא י) כי מי שעוסק וטורח בעמל יומו מבלי להתעייף, ורק את ההגעה לתפלה בזמנה הוא רואה פיגיעה וטורח ומתוהך כן הוא מתעצל בה, עליו הכתוב קורא (ישעיה מג כב): "ולא אתי קראת יעקב כי יגעתי בי ישראל".

בני אמונים. זריזים משכימים ל'ברכות השחר'.

ברכת 'אשר יצר' - רופא כל בשר (א)

יצירה בחכמה מפלאה

ברכת אשר יצר נפתחת בשבחיו של הבורא... חכמה אלקית נפלאה וגדולה טמונה בבריאת האדם.

יש מרביתנו שפרשו כי בלשון 'בחכמה' נותנים אנו הודאה על עצם החכמה שחנן אותנו... שפאמצעותה יכולים אנו להכיר ולהתבונן בחסדים הגדולים שעשה אֱתָנו.

רבותינו בבאבאם לברכה זו האריכו לפרט את החכמה המיוחדת השקומה במערכת גוף האדם, הללו נביא מקצת מדברי האבודרהם בתאור חכמת ה' בבריאת גוף האדם:

"עשה לו העינים להביט ולראות בהם. עשה לו העפעפים לעצם עיניו ולישו ושלל להביט בו... עשה לו נקבי האזנים לשמע בהם... עשה לו הגררת העלות ולהוריד רוח נשמת חיים מן הלב מתוך הראה אל הנחירים ואל הפה, ולהוציא קול הברת הדבור הוציא מתוך סימפוני הראה הבא מרוח נשמת חיים. עשה לו הלב להיות בית מכוון לרוח החיים ולחשב כל מחשבות... עשה לו הטחול לצד שמאל עם המרה השחורה לקרר בקרחת הקרבים והמעינים והבטן שלא יתבישו ויחרבו המאכל והמשקה... והנה זה מה שברא הקדוש ברוך הוא באדם לא בראו אלא לצורך האדם ולהחיותו, וזו היא חכמה גדולה אין כמותה..."

ראוי לציון כי חכמה זו נפרת במקרה בודונו שבו גבר כח המדע; די לנו אם נתבונן במבונת הדיאלקטיקה הפחלפיה את תפקודי הכליות לקומוזים לכו. רחוקא יצלן. על אף שפפכל הפקודה נמוך לאין ערך מהכליות הטבעיות, גדלה עצום ביחס לגודלן של הכליות הנמוך בסנטימטרים ספורים. והנה הכליות הן איבר אחד מתוך מערכת שלמה של איברים פעלי כולות מפעיות. אשר בדרך השבע היו אמורים למלא חדרים שלמים, ואלו הבורא יתברך נמוך כלם בחלל השטן של הפעול, ולא עוד אלא שהם מתפקדים יחדו בהרמוניה מפלאה ובדיקון מדהים.

על החכמה שבה נברא גוף האדם, מעידה הוי העבדה כי בלשונה מרופא בשר ודם שאינו יכול לרפא מבלי שילמד את חכמת הרפואה, בגוף עצמו טמונה חכמה טבעית, שמבלי שתלמדוהו לעשות זאת הוא מרחיק מעליו את המזיקים ומקרב אותי את המועילים לו ('שלמי צבור' ברכת אשר יצר, בשם המהרי"ט).

רוח החיים נשאת באדם כל ימי חייו

את מהות החכמה שעליה אנו מודים בברכה זו פרשו רבותינו בכמה אפנים:

רש"י בברכות (ס א ד"ה ופליא, ראה ב"י א"ח ו ד"ה ועל) באר, כי פנתנו להודות על החכמה המיוחדת ביצירת האדם שאותה אנו מפרטים בשמה: 'ונברא בו נקבים נקבים חלולים חלולים', שהרי 'הגוף חלול כמו נאד, והנאד הזה אם יש בו נקב אין הרוח עומד בתוכו, והקדוש ברוך הוא ברא את האדם בחכמה וברא בו נקבים נקבים הרבה, ואת כל האדם כי כן הרוח בתוכו כל ימי חייו, וזו היא פליאה וחכמה'.

הנבר דומה למי שיש לו חבית יין והוא מצוה לעבדו: 'שבר את החבית ושומר את יינה בתוכה שלא שפך'. כל בר דעת מבי שזהו דבר בלתי אפשרי, ואלו הקדוש ברוך הוא ברא את האדם כנאד מנקב מלא רוח, וככל זאת הרוח נשמרת

בתוכו לכל ימי חייו.

הודאה על הקדמת צרכי האדם

התוספות (שם ד"ה אשר) פרשו כי החכמה הגדולה בבריאת האדם היא בכך שהתקנו לו מזונותיו טרם נברא, שכן האדם נברא ביום הששי אחר בריאת כל הנבראים שנעזדו כדי לשמשו. והוסיפו המפרשים כי: יכולה להעיד על כך העבדה שמיני כשהתינוק נולד הוא מוצא את מזונו (ראה צ"ח ברכות א').

יש מי שהוסיף כי החכמה בהקדמת המזונות היא בכך שאלמלא עשה כן, היה הקדוש ברוך הוא צל כל אדם לפי מעשיו באותה עתה: האם מגיעים לו מזונות או שמא אינו זכאי, ומי יכול היה לצאת זכאי בדין. אף אחר שברחמינו כבר הקדים וברא את המזונות הרי הוא מספק לברואיו את מזונותיהם שלא לפעשים, בבחינת 'זה נהנה וזה לא חסר' (דברי ישראל פר' מצרף).

לא רק מזונותיו של האדם קדמו לבריאתו, אלא אף מזון ותרופה לכל מכאוביו. שכן דרך העולם למדד את חכמת הרופא על פי 'כלתו למצא מזון לכל חלי, אף גם הרופא החכם ביותר אינו יכול ליצר תרופה לחלי שטרם נמצא בעולם. אולם הקדוש ברוך הוא צפה והביט עד סוף כל הדורות, והכין עוד לפני יצירת האדם תרופה לכל חלי וכל חסרון שיחידש עליו בכל זמן. וזוהי החכמה היתרה שעליה אנו מודים ('עבודת ישראל' שמות פ"י זכור).

הודאה על החכמה שנתנה באדם

יש מהמפרשים (רבנו מנחם סעלי פ"ו ה; מהר"ש ח"א ברכות שם ו'עוד) שפלה זרשו את לשון 'בחכמה' על יצירת האדם, שכן כל תכונות גוף האדם קמוות אף בבהמה, ומנפח הבהמה: אשר יצר את האדם... 'ונברא בו' נראה כי פנתנו על חכמה מיוחדת המצביה אף באדם. על כן פרשו כי הודאתנו היא על עצם החכמה והשכל שחנן ה' את האדם שבה העלה אותו על כל בעלי החיים.

אלא שתקנו לברך על כך דוקא בשעה שיוצא האדם מבית הפסא, על אלאמל כן היה האדם מתנאה בחכמתו ובהיותו נעלה מכל הברואים, ועלול היה להגיע חלילה לכפידה, אולם בצאתו מבית הפסא מבין הוא את שפלותו, ואין חשש שיגיע לדי צאחה ('שלמי צבור' שם, בשם בעל המגלת ספר).

בריות הגוף בחכמת התורה

יש מפרשים שכתבו, כי מלבד חכמת בריאת האדם, נרמזת במלה 'בחכמה' גם חכמת התורה. שהאדם נברא עם רמ"ח איברים ושס"ה ידים, ובניח - תרי"ג, וכנגדם יש בתורה רמ"ח מצוות עשה ושס"ה מצוות לא תעשה, ובניח תרי"ג - זה ננגד זה. במדרש (תנחומא שמיני ח) כתוב: 'אשר יברא ישראל, שפכל אבר ואבר שפכם, נתן מצוה, שמאיתם וארבעים ושמונה איברים באדם. ולכן אנו אומרים בכל יום, ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם, אשר יצר את האדם בחכמה, וברא בו נקבים נקבים חלולים חלולים, חלולים חלולים בגימטריא מאתים וארבעים ושמונה. הוי, כמנן איברים שפאדם'. ובספר דרך דמאירי (על 'פענח רזא', בראשית הע"ג) הוסיף שבמלה 'בחכמה' נרמזו כל תרי"ג מצוות, כי תבת 'חכמה' במלואה 'ח"ת", כ"ף, מ"ם, ה"ן היא בגימטריה תרי"ג בדיקון!

(להקרה הובאו בשלחן ערוך 'או"ח ו א) שני הפרושים הראשונים - של רש"י ושל התוספות).

תפלה בין דפי העתון

ובדיקא אותה עשה שמעך להתחיל תפלת 'שמונה עשרה', נשמע קולו האורמני של הצלצול המבשר על כך שתמה ההפסקה וכי על המורים והתלמידים להתיצב בפתות.

ברוקיה הקומוניסטית לא היה קים משג של אחר. רבי יצחק גאלץ לקטע את תפלתו באבה ולהקנס לכתתו. דא קא, שבשלב זה של התפלה אסור היה לו לדבר, ורבי יצחק שפאמור דקדק במצוות עד קוצו של י"ד, החליט שהוא לא מדבר, ויהי מה.

במקום לדבר, הצביע רבי יצחק לתלמידיו על העמוד בספר שבו מופיע התרגיל שהיה עליהם לפתח. אחר רשם על הלוח את הוראותיו והערותיו, וכך קנה להמשיך עד לסיום השעור. אלא שהתלמידים הנדמים, במקום למלא אחר הוראותיו, נשאו לעברו עינים מבהלות. בתמימותם סברו כי המורה אינו רוצה לדבר עמם משום שהוא כועס עליהם, ועמה כל פענן אותם היה - מדוע?

"מדוע המורה כועס?" הגו אחד מהם להביע את דאגתו בקול, "האם עשינו משהו רע? אם כן, בבקשה יאמר לנו ונשתדל לתקן את השטון תקו".

אלא שרבי יצחק לא הגיב. הרעיון דוקא מצא חן בעיניו, ובמקום להשיב הוא כף את גביני עיניו וקמץ את פיו כמי שמתאמץ לכלא את פסלו. וכך המשיך בשתיקתו עד לסיום השעור.

כשהסתים השעור מהר המורה להסתלק מהפנתה, הישר לפנתו... עד לסיימה של ההפסקה הקצרה הספיק לסים את תפלתו, ומיד לאחר מכן שב לכתה. הפעם הרשה לעצמו לעטות סכר פנים רגוע, מה שגורם לתלמידים לשוב ולהרצות את דאגתם: "על מה המורה כועס?"

"האם אינכם זוכרים כי בשבוע שעבר ברחתם מהפנתה להצגה בעצמו של יום?" העמיד רבי יצחק פנים כאינו מבין על מה התמיהה, וכי חשבתם שאעבר על כך בשתיקה?!" - תהה, והתלמידים השפילו עיניהם.

בהזדמנות אחרת שבה לא יכול היה להתפלל בפנתו הקבועה, גאלץ רבי יצחק למצא פתרון חלופי. במחוז היצירתי כבר הגה מראש תכנית מלוט; הוא נגש אל דוכן העתונים, הסמוך לבית הספר, שלף את אחד הגליונות, החזיקו וגישה עצמו קצרות בו, תוך ששפטיו ממלמלות תפלה.

דא קא, שבדיקון ברנע זה החליט אחד המורים, טרסוביץ שמו, להתייך עמו בנוגע לבניית מתמטית שעמה התמודד. טרסוביץ זה ידוע היה כקומוניסט משבע אשר דאג להלשין על כל מי שלפי ראות עיניו נחשד בהתנגדות למשטר.

גם בעת מסכתו שפכו העדיף רבי יצחק למצא פתרון יצירתי שימנע ממנו את הצורך לדבר באמצע שמונה עשרה; פאשר טפח אותו טרסוביץ על שכמו והחל להרצות בפניו את שאלתו, אחו רבי יצחק בתורה והענה את פניו תוך שהוא משמיע אנתח כאב, בכיכול הוא עובר עתה ארוע לבב.

טרסוביץ נבהל ומרר לעבר משרד בית הספר כדי להזמין אמבולנס, ובינתיים הספיק רבי יצחק לסים את תפלתו ולהרגיעו כי הכל בסדר. הוא חזר לעצמו.

כך, בסיעתא דשמיא, הצליח רבי יצחק לעבר את השנים האיומות מבלי שיתר ולו על תפלה אחת כהאכה. מסכתו כי תפלותיו אלו הן שסייעו בדין לבסוף להנצל מעמק הבכא, שלם בגופו ובתורתו, לעלות לארץ הקדושה ולהעמיד תלמידים לאלפים בדרך התורה.

להשאיר: 'הודי' עמ' 851